

วิเคราะห์พุทธวิธีการสอนในกสิการทวาชสูตร
**An Analysis of Buddhist Instructional Methods in
Kasibhāradavājasutta**

ชาตรี พะยิ,

พระครูสุธีศัมภีรญาณ และพระมหาสำรอง สมนูโต

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Chatree Payi,

Phrakhru Sudhikhambhirayan and Phramaha Samrong Saññato

Mahachulalongkornrajavidyalayauniversity, Thailand

Corresponding Author, E-mail: msamrong84@gmail.com

บทคัดย่อ

การเผยแผ่พระธรรมแก่บริษัทอันเป็นแนวทางในการปฏิบัติที่เป็นหนึ่งเดียวกัน เพราะการสอนเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ เป็นวิชาความรู้ที่เป็นเนื้อแท้แห่งคำสอน วิธีการเผยแผ่พระธรรมคำสอนนั้นให้เกิดประสิทธิภาพ ก่อให้เกิดความเลื่อมใสในผู้ที่ยังไม่เลื่อมใส ทำศรัทธาผู้ที่เลื่อมใสอยู่แล้วให้ยิ่งๆ ขึ้น หากจะมองจากยุคพุทธกาลกับยุคปัจจุบัน จะเห็นได้ว่าการเทศน์นั้นเป็นวิธีการเผยแผ่หลักคำสอนที่มีประสิทธิภาพที่สุด ดังนั้นในวิธีการสอนจึงจำเป็นต้องวางแผนปฏิบัติเพื่อความเป็นหนึ่งเดียวกัน

การแสดงพระธรรมในลักษณะรูปแบบของพระพุทธเจ้าโดยทั่วไป เป็นพระสูตรที่แสดงถึงพระปริชาญาณของพระพุทธเจ้าที่ทรงพิจารณาหัวข้อธรรมที่ทรงแสดงให้เหมาะสมกับผู้ฟังเป็นหลักการสอนแบบอุปมาอุปไมย การอธิบายโดยการยกตัวอย่างเปรียบเทียบ แล้วให้คนฟังทำความเข้าใจเอาเอง ว่าผลดี ผลเสียที่จะเกิดขึ้นต่อไปนั้นเป็นอย่างไรโดยมีลักษณะเป็นการเปรียบเทียบเพื่อให้ผู้ฟังสามารถเข้าใจได้ง่ายขึ้น ซึ่งในการเปรียบเทียบอาจมีลักษณะที่เป็นสิ่งตรงกันข้ามก็มี การเปรียบเทียบสิ่งที่เหมือนกันสองสิ่ง ดังนั้นลักษณะเด่นของการเทศน์แบบอุปมาอุปไมยคือทำให้ผู้ฟังเข้าใจสิ่งที่เข้าใจได้ยากให้ง่ายขึ้น ทำให้ผู้ฟังเกิดจินตนาการตามในสิ่งที่ได้ฟังเป็นอย่างดี

วันที่รับบทความ: 3 มีนาคม 2563; วันแก้ไขบทความ 27 เมษายน 2563; วันตอบรับบทความ: 28 เมษายน 2563

Received: March 3, 2020; Revised: April 27, 2020; Accepted: April 28, 2020

คำสำคัญ: การวิเคราะห์; พุทธวิธีการสอน; กสิการทวาชสูตร

Abstracts

The dissemination of Dhamma to the people is a unified practice because teaching is both science, art, and a subject that is the true knowledge of teaching. The effective method of propagating the teachings causes faith to those who are not faithful and creates faith even more to those who are already faithful. From the era of the Buddha to the present day, it can be seen that preaching is the most effective method of propagating doctrine. Therefore, in teaching methods, it is necessary to lay out guidelines for unity.

The dhamma talks in the general form of a Buddha are a sutta which represents his wisdom, who considers the Dhamma topics displayed as suitable for the audience. The metaphorical instruction by giving an example with comparison lets the listeners understand what the good and bad will happen. The comparative characteristics make listeners understand more easily. In comparison, there may be opposite or similar characteristics of two things. Therefore, a distinctive feature of the metaphor is that it is easier for listeners to understand what is difficult. This causes the listener to well imagine what they are listening to.

Keywords: An Analysis; Buddhist Instructional Methods; Kasibhāradavājasutta

บทนำ

การพัฒนาบุคคลเพื่อนำไปสู่ความเจริญทั้งจิตใจและปัญญา ผู้เผยแพร่ถือว่าเป็นผู้ที่มีความสำคัญมาก ปัจจุบันโลกของเราได้เข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์ (Globalization) เป็นยุคแห่งเทคโนโลยีการสื่อสารไร้พรมแดนข้อมูลข่าวสารในด้านต่างๆ ได้เข้ามามีบทบาทต่อการดำเนินชีวิตของคนในสังคมเป็นอย่างมากความเจริญทางด้านวัตถุทำให้การติดต่อสัมพันธ์ด้านเศรษฐกิจการเมืองการสื่อสารและการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วหากมีเหตุการณ์ที่สำคัญๆ เกิดขึ้นที่ใดในโลกทุกประเทศในโลกก็สามารถรับรู้ร่วมกันได้ทั้งหมดในเวลาเดียวกัน (พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2539 : 11) ความเจริญต่างๆ เหล่านี้มีอิทธิพลครอบงำโลกทำให้คนตกอยู่ในอำนาจของวัตถุ สภาพความเป็นอยู่ของคนในชุมชนและสังคมเปลี่ยนแปลงไปส่งผลต่อสภาพจิตใจให้โน้มเอียงไปในทางที่ต้องการความสะดวกสบายมากยิ่งขึ้น มีความกระตือรือร้นดิ้นรนชวนขวายค้นหาในสิ่งที่ตนพอใจต่อสู้กับสิ่งยากเพื่อให้ได้มาซึ่งวัตถุเครื่องอำนวยความสะดวกสิ่งปลูกเร้าอารมณ์ความสนุกสนานสิ่งต่างๆ เหล่านี้ได้แพร่กระจายเกิดขึ้นทั่วทุกมุมโลกรวมไปถึงประเทศไทยด้วยหากมองย้อนกลับไปใน

อดีตวิถีชีวิตของคนไทยได้ดำเนินยึดถือตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนามีความเคารพในกฎและกติกาสังคมมีความเป็นอยู่ที่ยเรียบง่ายมีการปรับตัวให้เข้ากับธรรมชาติมากกว่าเปลี่ยนธรรมชาติให้เข้ากับการดำเนินชีวิตตน

ในสภาพสังคมที่สลับซับซ้อนในยุคปัจจุบันเมืองนครและสถาบันทางสังคมต่างๆ เกิดขึ้นอย่างมากมายและก็ได้เข้ามาทำหน้าที่แทนพระสงฆ์และวัดจนทำให้บทบาทของพระสงฆ์และวัดที่มีต่อสังคมปัจจุบันลดน้อยลงกว่าในสมัยก่อนความสัมพันธ์ในทางสร้างสรรค์ระหว่างพระสงฆ์กับชาวบ้านมีน้อยลงประกอบกับหน้าที่หลักของพระสงฆ์คือการเผยแผ่พุทธธรรมนำการปฏิบัติการพัฒนาและการให้คำปรึกษาแนะนำซึ่งงานเผยแผ่พุทธธรรมนั้นเป็นงานแรกที่พระสงฆ์ทุกรูปพึงกระทำแต่ปรากฏว่าส่วนใหญ่แล้วทำได้ไม่ดีเท่าที่ควรสักวันอาจเกิดปัญหาใหญ่ต่อพระพุทธศาสนาก็เป็นได้ (พระบุญโชค ชยธมโม, 2547 : 123) คนไทยหรือสังคมไทยเหินห่างจากพุทธธรรมเพราะมีข้อเท็จจริงที่แสดงว่าพระสงฆ์ที่เป็นองค์ปาฐกถา (ผู้ส่งสาร) ส่วนมากมักทำการเทศน์หรือถ่ายทอดพุทธธรรม (สาร) โดยขาดหลักการและวิธีการตลอดจนรูปแบบที่เหมาะสมมิได้มีการวิเคราะห์ผู้ฟัง (ผู้รับสาร) ที่เป็นเป้าหมายของการเทศน์แต่ละครั้งอีกทั้งยังขาดความรู้และประสบการณ์ในด้านการพูดต่อหน้าสาธารณชนหรือใช้ศัพท์ภาษาบาลีที่เข้าใจยากมากเกินไปนิทานประกอบหรือการยกตัวอย่างที่ล้าสมัยน่าเบื่อไม่เห็นจริงและไม่อาจจะเปรียบเทียบกับสังคมยุคปัจจุบันได้พระสงฆ์บางรูปยังนิยมเทศน์หรือบรรยายธรรมะโดยใช้ทำนองเนิบนาบแบบโบราณที่เป็นพิธีการอีกด้วยจึงทำให้เกิดประสิทธิผลในการสื่อสารหลักธรรมไปสู่ประชาชน (แสง จันทร์งาม, 2511 : 15)

ในการที่นักเผยแผ่พระพุทธศาสนานำหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าไปแสดงให้ผู้อื่นได้รู้ได้เข้าใจและพระพุทธศาสนาได้เจริญรุ่งเรืองมาจนถึงทุกวันนี้นอกจากพุทธธรรมแล้วสิ่งที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งคือ เทคนิควิธีการของผู้ส่งสารด้วยการสอนที่จะได้ผลดีนอกจากให้เกิดความเข้าใจแล้วจะต้องให้เกิดการรู้มองเห็นคุณค่าความสำคัญจนมีความเลื่อมใสศรัทธาที่จะนำไปประพฤติปฏิบัติด้วยผลสำเร็จอย่างหลังเป็นสิ่งสำคัญมากและมักจะทำได้ยากกว่าผลสำเร็จอย่างแรกเพราะต้องใช้เทคนิคและวิธีการสอนประกอบการเผยแผ่ไปด้วย

วิธีการสอนและอุปมาภพวิธีต่างๆ จึงเป็นสิ่งจำเป็นในการเผยแผ่ธรรมะเพราะช่วยเป็น “สื่อ” หรือเป็นอุปกรณ์ในการเผยแผ่และเสริมให้การเรียนรู้ไปอย่างรวดเร็วและดียิ่งขึ้นการที่จะชี้ให้เห็นปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมหรือเสนอความคิดเห็นแก้ไขปรับปรุงในเรื่องต่างๆ เพื่อชักจูงโน้มน้าวจิตใจของประชาชนให้ประพฤติตามหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมให้เกิด

ความสุขสงบในสังคมผู้เผยแผ่จะต้องเป็นกัลยาณมิตรคือเป็นผู้ชี้แนะที่ถูกต้องให้ถ้าชี้แนะผิดๆ ก็อาจพาไปนอกทางหรือผิดพลาดได้อย่างไรก็ตามบทบาทของนักเผยแผ่คือ “ชี้แนะแนวทาง” (เสถียรพงษ์ วรรณปก, 2540 : 4)

พุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้า

การถ่ายทอดธรรมอันเป็นคำสั่งสอนทางศาสนา ด้วยการแสดง ชี้แจงให้ฟัง การยก หวัข้อธรรมขึ้นแสดง เพื่อสั่งสอนประชาชนให้รู้และเข้าใจ จะได้ละชั่ว ทำดี มีสวรรค์และ นิพพานเป็นจุดหมายของชีวิต เป็นการเผยแผ่ศาสนาแบบหนึ่งที่ใช้กันมาแต่สมัยพุทธกาล จุดประสงค์การเทศน์ของพระพุทธเจ้า เพื่อความหลุดพ้นจากวัฏฏะสงสารคือการเข้าสู่ความ หลุดพ้น ซึ่งถือเป็นจุดประสงค์หลักของพระพุทธศาสนา จุดประสงค์รองลงมาคือการดำเนิน ชีวิตที่เป็นสุขเหมาะสมแก่ฐานะของตน จะเห็นได้ว่าพระพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรมเทศนา แก่บุคคลหลากหลายประเภท และหวัข้อธรรมก็แตกต่างกันออกไปตามภูมิปัญญาของผู้ฟัง ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงมีจุดมุ่งหมายในการสอนเน้นที่บุคคลเพราะตระหนักว่ามนุษย์เป็นผู้ฝึกได้ และเป็นผู้ที่จะรู้ตามได้ถ้าเขาได้ฝึกตนเองตามหลักการและวิธีการที่พระองค์ทรงค้นพบ เพราะว่ามนุษย์ทุกคนมีศักยภาพทางปัญญาเมื่อได้ฟังการแนะนำแล้วก็จะสามารถพัฒนา จิตใจของตนเองให้เป็นผู้มีความรู้ได้แต่ระดับความสามารถของแต่ละบุคคลแตกต่างกัน ดังนั้น ในการสอนแต่ละครั้งพระพุทธเจ้าก็ทรงใช้วิธีการสอนที่หลากหลายขึ้นอยู่กับประเภทและ ศักยภาพของแต่ละบุคคลโดยพระองค์จะคำนึงถึงผู้ฟังเป็นหลักในการสอนแต่ละครั้งพระองค์ จะทรงตรวจสอบดูลักษณะและระดับภูมิปัญญา ก่อนจะทรงสอนเพื่อให้ผู้ฟังนำไปปฏิบัติให้เกิด ประโยชน์สูงสุดตามที่พระพุทธองค์ทรงแสดง

จากที่กล่าวมาทั้งหมดจะเห็นถึงวิธีการสั่งสอนเวไนยสัตว์ของพระองค์ ซึ่งมีความ แตกต่างกันออกไปตามแต่อุปนิสัยของผู้ฟัง หลักการเผยแผ่หลักคำสอนขององค์สมเด็จพระ สัมมาสัมพุทธเจ้านั้นอาจมีวิธีการที่ต่างกันไปตามแต่สถานการณ์ โดยการตั้งจุดมุ่งหมาย ในการสอนว่าจะกำหนดเป้าหมายเพื่ออะไรแล้วก็จะมีการเตรียมการเกี่ยวกับเนื้อหาเรื่องนั้นๆ โดยเรียงลำดับเนื้อหาจากยากไปง่ายพร้อมกับคำนึงถึงวุฒิภาวะของผู้ฟังว่าเขาจะสามารถ เข้าใจและเอาใจใส่มากแค่ไหนเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดตามพุทธประสงค์ของพระพุทธเจ้าที่ จะยังมหาชนให้พ้นจากความทุกข์เมื่อพิจารณาจากวิธีการทั้ง 10 อย่างที่กล่าวมาแล้วข้างต้น นั้น พระพุทธเจ้าทรงคำนึงถึงตัวผู้รับการสอนหรือผู้รับสารด้วยว่าเขาจะสามารถเข้าใจและจะ

นำไปใช้ประโยชน์อย่างไรซึ่งจะทำให้เกิดความรู้สึกรักอยากเรียนรู้และสนใจเอาใจใส่มากยิ่งขึ้น ทั้งนี้เพราะเทคนิคและวิธีสอนก็ทรงมีไว้หลายรูปแบบและวิธีการดังกล่าวก็ทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าในขณะนั้นมีบุคคลทุกชั้นวรรณะเลื่อมใสศรัทธาจนทำให้เกิดการอุปสมบทตามและสามารถบรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์เป็นจำนวนมากดังที่ปรากฏในพุทธประวัติถึงแม้บางคนจะมีได้อุปสมบทก็ตามแต่ก็ได้ให้น้อมนำหลักพุทธธรรมไปใช้ในการดำเนินชีวิตที่สงบสุขทั้งในระดับบุคคลครอบครัวชุมชนและสังคมทำให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองทั้งฝ่ายอาณาจักรและศาสนจักรมาโดยตลอด

จากเรื่องดังกล่าวทำให้ทราบว่าวิธีการแสดงธรรมแบบสมุตเตชนานี้เป็นการแสดงธรรมที่มุ่งเน้นกระตุ้นใจผู้ฟังให้เกิดพลังเกิดกำลังใจเกิดความคิดอยากจะทำอยากจะทำปฏิบัติตามที่ได้ฟังการเชิญชวนจงใจทำให้เกิดความกล้าหาญไม่ลังเลใจที่จะกระทำจะลงมือปฏิบัติตามนั้นทันทีโดยวิธีแสดงอานิสงส์หรือประโยชน์ที่ผู้ฟังจะได้รับบ้างยกนิทานยกตัวอย่างบุคคลที่ได้รับผลหรือประสบความสำเร็จในเรื่องนั้นๆ มาแสดงบ้างอันสามารถทำให้ผู้ฟังตัดสินใจที่จะลงมือปฏิบัติตามได้เร็วยิ่งขึ้นสรุปได้ว่า หลักการในการเทศน์นั้นพระพุทธเจ้าทรงวางไว้สำหรับสาวก ในการเผยแผ่พระธรรมแก่บริษัทอันเป็นแนวทางในการปฏิบัติที่เป็นหนึ่งเดียวกัน เพราะการเทศน์เป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ คือ เป็นวิชาความรู้ที่เป็นเนื้อแท้แห่งคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และศิลป์ หมายถึง วิธีการเผยแผ่พระธรรมคำสอนนั้นให้เกิดประสิทธิภาพ ก่อให้เกิดความเลื่อมใสในผู้ที่ยังไม่เลื่อมใส ทำศรัทธาผู้ที่เลื่อมใสอยู่แล้วให้ยิ่งๆ ขึ้น หากจะมองจากยุคพุทธกาลกับยุคปัจจุบัน จะเห็นได้ว่าการเทศน์นั้นเป็นวิธีการเผยแผ่หลักคำสอนที่มีประสิทธิภาพที่สุด ดังนั้นในการเทศน์นั้นจึงจำเป็นต้องวางแผนปฏิบัติเพื่อความเป็นหนึ่งเดียวกัน

ลีลาการเทศน์โปรดเวไนยสัตว์ในพระพุทธศาสนานั้นมีอยู่มากมายหลายประการที่พระพุทธองค์หรือพระสาวกนำมาเป็นกลอุบายประกอบการสอนแต่ลีลาการเทศน์บางอย่างที่พระพุทธองค์ทรงห้ามมิให้พระสาวกนำมาแสดงก็มีถ้าใครนำมาแสดงต้องเป็นอาบัติพร้อมทั้งเป็นการรักษาพระธรรมวินัยและช่วยในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เข้ากับสังคมอินเดียในสมัยนั้นได้อย่างกลมกลืนหรือเพื่อความเจริญรุ่งเรืองแห่งพระสัทธรรมทางพุทธศาสนาในวันข้างหน้าต่อไปวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมในครั้งพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงใช้วิธีการเผยแผ่แบบประยุกต์เข้ากับสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ประวัติศาสตร์ทางสังคมจารีตประเพณีในแต่ละท้องถิ่นที่มีความแตกต่างกันทรงใช้อุบายในการเลือกบุคคลหรือจังหวะหรือโอกาสการเทศน์

สอนของพระพุทธเจ้าในแต่ละครั้งจะมีคุณลักษณะ ซึ่งเรียกได้ว่าเป็นลีลาการสอน 4 รูปแบบ คือ สันตัสสนาสมาทปนาสัมปหังสนาและสมุตเตสนา (พระไตรปิฎกภาษาไทย, 2539 : 125)

สันตัสสนาวิธีการแสดงธรรมแบบสันตัสสนา หมายถึง การสอนการแสดงธรรม รูปแบบกลวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ทำให้ผู้ฟังเกิดความเข้าใจได้อย่างแจ่มแจ้งเห็นจริง ชนิดที่เข้าถึงเนื้อหาหลักธรรมอย่างแท้จริง ลักษณะการเผยแผ่ตามแนวนี้นี้ผู้เผยแผ่จะต้องเข้าใจวิธีอธิบายสิ่งที่ยากให้เข้าใจโดยวิธีอุปมาอุปมัยเพราะบางสิ่งบางอย่างหากไม่เปรียบเทียบให้เห็นเป็นรูปธรรมได้ดังเช่นจิตเจตสิก รูปนิพพานอันเป็นปรมาตมธรรม (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2559 : 145) อาจทำให้ผู้ฟังไม่สามารถเข้าใจเนื้อหาสาระได้โดยเฉพาะสิ่งที่เป็นนามธรรมเพราะเหตุนี้เกิดขึ้นบ่อยครั้งพระพุทธองค์จึงใช้วิธีแบบบุคคลาธิฐานดังเช่นในสการวสูตรเมื่อครั้งคราวพระอรหันต์เข้าไปทูลถามพระองค์ว่าอะไรเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้มนต์แม้ที่บุคคลกระทำการสาธยายไว้นานไม่แจ่มแจ้งในบางครั้งไม่ต้องกล่าวถึงมนต์ที่มีได้กระทำการสาธยายอะไรเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้มนต์แม้ที่มีได้กระทำการสาธยายเป็นเวลานานก็ยังแจ่มแจ้งในบางครั้งไม่ต้องกล่าวถึงมนต์ที่กระทำการสาธยายดังนี้พระพุทธองค์จึงได้ตรัสถึงจิตที่อุกนิรณ 5 ประการเข้าครอบงำไว้ดังนี้

1. บุคคลมีใจฟุ้งซ่านด้วยกามราคะถูกกามราคะเหนี่ยวรั้งไปและไม่รู้ไม่เห็นอุบายเป็นเครื่องสลัดออกซึ่งกามราคะที่บังเกิดแล้ว ตามความเป็นจริงเขาไม่รู้ไม่เห็นแม้ซึ่งประโยชน์ตนตามความเป็นจริงแม้ ซึ่งประโยชน์บุคคลอื่นตามความเป็นจริงแม้ซึ่งประโยชน์ทั้งสองอย่างตามความเป็นจริงมนต์แม้ที่กระทำการสาธยายไว้นานก็ไม่แจ่มแจ้งได้ไม่ต้องกล่าวถึงมนต์ที่มีได้กระทำการสาธยายเปรียบเหมือนภาชนะใส่น้ำ ซึ่งระคนด้วยสีครั้งสีเหลืองสีเขียวสีแดงอ่อนบุรุษผู้มีจักขุเมื่อมองดูเงาหน้าของตนในน้ำนั้นไม่พึงรู้ไม่พึงเห็นตามความเป็นจริงได้ ฉะนั้น

2. บุคคลมีใจฟุ้งซ่านด้วยพยาบาทถูกพยาบาทเหนี่ยวรั้งไปและย่อมไม่รู้ไม่เห็นอุบายเป็นเครื่องสลัดออก ซึ่งพยาบาทที่บังเกิดขึ้นแล้วตามความเป็นจริง ฯลฯ เปรียบเหมือนภาชนะใส่น้ำซึ่งร้อนเพราะไฟเดือดพล่านมีโอพลงขึ้นบุรุษผู้มีจักขุ เมื่อมองดูเงาหน้าของตนในน้ำนั้นไม่พึงรู้ไม่พึงเห็นตามความเป็นจริงได้ ฉะนั้น

3. บุคคลมีใจฟุ้งซ่านด้วยถีนมิทธะถูกถีนมิทธะเหนี่ยวรั้งไปย่อมไม่รู้ไม่เห็นอุบายเป็นเครื่องสลัดออกซึ่งถีนมิทธะที่บังเกิดขึ้นแล้วตามความเป็นจริง ฯลฯ เปรียบเหมือนภาชนะ

ใส่น้ำอันสาหร่ายและจอกแหนปกคลุมไว้บุรุษผู้มีจักขุเมื่อมองดูเงาหน้าของตนในน้ำนั้นไม่พึงรู้ไม่พึงเห็นตามความเป็นจริงได้ฉะนั้น

4. บุคคลมีใจฟุ้งซ่านด้วยอุทธัจจกุกกุกจะถูอุทธัจจกุกกุกจะเหนียวรั้งไปและย่อมไม่รู้ไม่เห็นอุปายเป็นเครื่องสลัดออกซึ่งอุทธัจจกุกกุกจะที่บังเกิดขึ้นแล้วตามความเป็นจริง ฯลฯ เปรียบเหมือนภาชนะใส่น้ำอันลมหดต้องแล้วหวนไหวระเพื่อเกิดเป็นคลื่นบุรุษผู้มีจักขุเมื่อมองดูเงาหน้าของตนในน้ำนั้น ไม่พึงรู้ไม่พึงเห็นตามความเป็นจริงได้ฉะนั้น

5. บุคคลมีใจฟุ้งซ่านด้วยวิจิกิจฉาถูกวิจิกิจฉาเหนียวรั้งไปและไม่รู้ไม่เห็นอุปายเป็นเครื่องสลัดออก ซึ่งวิจิกิจฉาที่บังเกิดขึ้นแล้วตามความเป็นจริงเขาย่อมไม่รู้ไม่เห็นแม้ซึ่งประโยชน์ตนตามความเป็นจริงแม้ ซึ่งประโยชน์บุคคลอื่นตามความเป็นจริงแม้ซึ่งประโยชน์ทั้งสองอย่างตามความเป็นจริงมนต์แม้ที่กระทำการสาธยายไว้นานก็ไม่แจ่มแจ้งได้ไม่ต้องกล่าวถึงมนต์ที่มีได้กระทำการสาธยายเปรียบเทียบภาชนะใส่น้ำที่ขุ่นมัวเป็นเปือกตมอันบุคคลวางไว้ในที่มีตบุรุษผู้มีจักขุเมื่อมองดูเงาหน้าของตนในน้ำนั้นไม่พึงรู้ไม่พึงเห็นตามความเป็นจริงได้ (พระไตรปิฎกภาษาไทย, 2539 : 936)

สมาทปนาวีธีการแสดงธรรมแบบสมาทปนา หมายถึง รูปแบบกลวิธีการแสดงธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่ทำให้ผู้ฟังเกิดความเห็นคล้อยตามในคำสอนเช่นสอนโน้มน้าวใจในเรื่องบุญและบาปที่เป็นของคู่กันดังพระพุทธพจน์ว่า ผู้ใดในโลกนี้ละบุญและบาปทั้งสองได้พ้นจากกิเลสเครื่องข้องได้ไม่เศร้าโศกปราศจากกิเลสจตุสตีเป็นผู้บริสุทธิ์เราเรียกผู้นั้นว่า พราหมณ์ (พระไตรปิฎกภาษาไทย, 2539 : 1456) ก็จะต้องพรรณนาการทำหน้าที่เป็นบุญให้ถูกต้องได้ไปเกิดในสวรรค์และการทำบาปย่อมทำให้ตนรททำให้บุคคลมีความเข้าใจแจ่มแจ้งและเกิดความเห็นคล้อยตามประหนึ่งถูกชักชวนให้ปฏิบัติตามที่ผู้เผยแผ่ต้องการและผู้เผยแผ่ต้องมีศิลปะในการใช้วาจาเร้าให้ผู้ฟังเกิดความเห็นร่วมดังเช่นในจุฬามณีวงศ์สูตร พระพุทธองค์ได้ตรัสสอนสุภมาณพเรื่องเหตุปัจจัยให้มนุษย์ปรากฏความเลวและความประณีตใจความสำคัญว่าบางคนอายุสั้นบางคนอายุยืนมีโรคมามีโรคน้อยเกิดในสกุลสูงสกุลต่ำมีปัญญาไร้ปัญญา ฯลฯ เป็นเพราะสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตนเป็นทายาทแห่งกรรมมีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์เป็นที่พึงอาศัยกรรมย่อมจำแนกสัตว์ให้เลวและประณีตได้ซึ่งจัดได้เป็นกลุ่มๆ ดังนี้

1. คนโหดเหี้ยมชอบฆ่าสัตว์เมื่อตายไปจะเข้าถึงอบายทุกขวิบาตรรกเมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์จะมีอายุสั้น

2. คนชอบเบียดเบียนทรมาณสัตว์ตายไปจะเข้าถึงอบายทุกคติวินิบาตนรกเมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์จะมีโรครุม
3. คนมักโกรธอาฆาตพยาบาทตายไปจะเข้าสู่อบายทุกคติวินิบาตนรกเมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์จะมีผิพรรณทราม
4. คนมีใจอิจฉาริษยามุ่งร้ายตายไปจะเข้าสู่อบายทุกคติวินิบาตนรกเมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์จะเป็นคนไร้อำนาจ
5. คนใจแคบไม่ชอบให้ทานไม่ชอบช่วยเหลือคนอื่นตายไปจะเข้าถึงอบายทุกคติวินิบาตนรกเมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์จะเป็นคนไร้ทรัพย์
6. คนกระด้างเย่อหยิ่งไม่เคารพผู้ควรเคารพตายไปจะเข้าถึงอบายทุกคติวินิบาตนรกเมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์จะเกิดในสกุลต่ำ
7. คนไม่ชอบคบบัณฑิตสมณพราหมณ์ตายไปจะเข้าถึงอบายทุกคติวินิบาต นรกเมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์จะเป็นคนไร้ปัญญา

ในทางตรงกันข้ามคนที่เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ไม่เบียดเบียนสัตว์ไม่มักโกรธไม่อิจฉาริษยาชอบให้ทานแก่ผู้ทรงศีลทรงคุณธรรมไม่กระด้างเย่อหยิ่งเคารพผู้ที่ควรเคารพชอบคบหาสมณพราหมณ์คบบัณฑิตเมื่อตายไปจะเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์จะมีอายุยืนโรคร้ายไม่เบียดเบียนมีผู้คนเคารพนับถือมีอำนาจมีทรัพย์มากเกิดในตระกูลดีและเป็นคนมีปัญญาตามลำดับ

เมื่อสุภมาณได้รับฟังแนวคิดหรือเทศนาดังกล่าวก็เห็นคล้อยตามและประกาศตนเป็นอุบาสกตลอดชีวิต (พระไตรปิฎกภาษาไทย, 2539 :1456)

สัมปหังสนาวิธีการแสดงธรรมแบบสัมปหังสนาหมายถึงรูปแบบการแสดงธรรมที่ทำให้ผู้ฟังเกิดความสุขสนุกร่าเริงสดชื่นเพิ่มความอยากรู้อยากเห็นอยากทดลองปฏิบัติเพิ่มความยินดีให้แก่ผู้ฟังวิธีการแสดงธรรมแบบนี้เป็นวิธีที่ดึงดูดผู้ฟังได้ดียิ่งเพราะจิตของผู้ฟังสนุกร่มรื่นเต็มด้วยความร่าเริงสดชื่นในขณะที่ฟังธรรม (เอื้อน เล่งเจริญ, 2537 : 103) ดังเช่นในโสณทัณฑสูตรโสณทัณฑพราหมณ์ได้ฟังกิตติศัพท์ของพระพุทธองค์มีความประสงค์จะเข้าเฝ้าแต่ขณะที่เข้าเฝ้านั้นก็เกิดความปริวิตกว่าเมื่อตนถามปัญหาพระพุทธองค์จะถามปัญหาได้ไม่ดีบ้างจะตอบปัญหาได้ไม่ดีบ้างจะถูกถามเรื่องที่ไม่รู้เมื่อตอบไม่ได้จะเป็นเหตุให้เสื่อมยศเสื่อมทรัพย์บ้างแต่พระพุทธองค์ทรงรู้วาระจิตของพราหมณ์จึงทรงถามเรื่องที่เขานัดคือ

ปัญหาในไตรเพทเกี่ยวกับคุณสมบัติของพราหมณ์ว่าผู้ประกอบอย่างไรจึงบัญญัติว่าเป็นพราหมณ์ได้และควรเรียกตนเองได้ว่าเป็นพราหมณ์

โสณทัณฑพราหมณ์ก็ตอบด้วยความยินดีถึงคุณสมบัติของพราหมณ์ 5 ประการคือ 1) มีชาติดีคือเกิดจากการดาบิดาเป็นพราหมณ์สืบสายมา 7 ชั่วบรรพบุรุษ 2) ท่องจำมนต์ในพระเวทได้ 3) มีรูปงาม 4) มีศีล 5) เป็นผู้ฉลาดมีปัญญาและกล่าวว่าในคุณสมบัติทั้งหมดนั้นที่ประเสริฐและขาดไม่ได้เลยคือความเป็นผู้มีศีลและมีปัญญас่วนคุณสมบัติคือมีชาติดีท่องจำมนต์ในพระเวทได้และมีรูปงามไม่ใช่สาระสำคัญของความเป็นพราหมณ์พระพุทธองค์จึงตรัสรับรองคำของพราหมณ์ว่าถูกต้องและได้ตรัสอธิบายถึงศีลและปัญญาพอพระองค์ทรงแสดงธรรมจบโสณทัณฑพราหมณ์ก็กราบทูลสรรเสริญพระธรรมเทศนาและแสดงตนเป็นอุบาสกถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิต (พระไตรปิฎกภาษาไทย, 2539 : 1236)

จากพระสูตรดังกล่าวจะเห็นได้ว่าวิธีการแสดงธรรมแบบสัมปหังสนานี้เป็นการแสดงธรรมที่มุ่งให้ผู้ฟังเกิดความหรรษายินดีเกิดความพอใจทำให้เกิดความสุขความสบายใจและปรารถนาจะฟังอีกพร้อม ทั้งจดจำเพื่อนำไปปฏิบัติโดยใช้ลีลาการพูดการสอนที่นิยมวลชวนฟังใช้ภาษาเรียบง่ายมีเนื้อหาสาระน่าจดจำเป็นต้น ซึ่งกลยุทธ์ในการแสดงธรรมที่มุ่งให้ผู้ฟังเกิดความบันเทิงยินดีนั้นไม่ใช่การรับรู้เรื่องราวซ้ำชั้นหรรษาที่กระตุ้นความรู้สึกสนุกสนานเกิดความคึกคะนองทางด้านอารมณ์อันทำให้จิตหลงทางแต่ความบันเทิงในทางธรรมนั้นคือความปิติอิ่มเอมกับรสแห่งความหลุดพ้นที่เรียกว่า วิมุตติรส อันก่อให้เกิดความสุขใจอันหาที่เปรียบมิได้ก่อให้เกิดความสุขที่แท้จริงนั่นเอง

สมุตเตชนาวิธีการแสดงธรรมแบบสมุตเตชนา หมายถึง รูปแบบวิธีการแสดงธรรมอันจะทำให้ผู้ฟังคำสั่งสอนเกิดความกล้ามีความกระตือรือร้นอยากลงมือปฏิบัติตามอย่างจริงจังจนบรรลุผลวิธีแสดงธรรมแบบนี้ เป็นวิธีการเร่งเร้าให้ผู้ฟังเกิดความหวังมีกำลังใจและมีความอุตสาหะในการปฏิบัติตามเพราะกำลังเห็นผลที่จะเกิดผลสัมฤทธิ์อยู่ข้างหน้า ดังเช่น พระจักขุบาลสมัยยังเป็นภุมมพินิจขอหาบาลติดตามมหาชนเข้าไปฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าในพระวิหารเชตวันในขณะนั้นพระพุทธเจ้าก่อนแสดงธรรมก็ทรงพิจารณาอุปนิสัยของผู้ฟังนั้นก็คือ เทคนิคการประเมินผู้ฟังจากการอนุমানหรือคาดคะเนเมื่อทรงเห็นว่าภุมมพินิจอุปนิสัยควรรับรู้เรื่องใดก็ทรงแสดงเรื่องนั้นนั่นก็คือเรื่องระดับจิตของบุคคลซึ่งเรียกว่าอนุพุททิภาคือ เรื่องที่จะฟังทราบฟังกระทำให้เกิดตามลำดับจากเบื้องต้นสามัญถึงระดับสูงสุด 5 ประการ ได้แก่

1. ทานกถา ทรงแสดงถึงประโยชน์แห่งการให้เพื่อละความเห็นแก่ตัวและความตระหนี่มีใจเพื่อแผ่สงเคราะห์ผู้อื่นตามสมควร
2. สีสกถา ทรงแสดงประโยชน์ของศีล คือ ความประพฤติเรียบร้อยเว้นจากการเบียดเบียนผู้อื่น
3. สักกกถา ทรงแสดงสมบัติ คือ ความดีความงามความสุขอันผู้ให้และผู้มีศีลจะพึงได้พึงถึงในมนุษยโลกตลอดไปถึงสวรรค์อันจะพึงได้มาจากความประพฤติดีมีคุณธรรม
4. กามาทีนวกถา ทรงแสดงโทษแห่งกิเลสกำและวัตถุกามเพราะสิ่งเหล่านั้นแม้จะให้ความสุขแต่ก็ยิ่งเจือด้วยทุกข์ต่างๆ จึงไม่ควรเพลิดเพลินโดยส่วนเดียว
5. เนกขัมมานิสังกถา ทรงแสดงอานิสงส์แห่งการออกจากกามด้วยการน้อมจิตไปสู่การออกบวชเพื่อกำจัดกิเลสคืออวิชชาตัณหาอุปาทานให้หมดไปจากจิตอันเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุด (พระไตรปิฎกภาษาไทย, 2539 : 1652) ดังที่พระธรรมปิฎกได้ผูกเป็นคำสั้นๆ ว่า แจ่มแจ้งจงใจหาญกล้าเร่งหรือซัดเซ็ญชวนศึกคักเบิกบาน พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2539 : 125)

จากเรื่องดังกล่าว ทำให้ทราบว่าวิธีการแสดงธรรมแบบสมุตเตชนานี้เป็นการแสดงธรรมที่มุ่งเน้นกระตุ้นใจผู้ฟังให้เกิดพลังเกิดกำลังใจเกิดความคิดอยากจะทำอยากจะทำปฏิบัติตามที่ได้ฟังการเชิญชวนจงใจทำให้เกิดความกล้าหาญไม่ลังเลใจที่จะกระทำจะลงมือปฏิบัติตามนั้นทันทีโดยวิธีแสดงอานิสงส์หรือประโยชน์ที่ผู้ฟังจะได้รับบ้างยกนิทานยกตัวอย่างบุคคลที่ได้รับผลหรือประสบความสำเร็จในเรื่องนั้นๆ มาแสดงบ้างอันสามารถทำให้ผู้ฟังตัดสินใจที่จะลงมือปฏิบัติตามได้เร็วยิ่งขึ้น

วิเคราะห์พุทธวิธีการสอนในกสิการทวาชสูตร

กสิการทวาชสูตร ว่าด้วยการทวาชพราหมณ์ผู้เป็นชาวนาพระสูตรลำดับที่ 4 ในสูตรนิบาติ อรรถวรรค พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่การทวาชพราหมณ์ ซึ่งมีเนื้อหาว่าด้วยการแสดงพระธรรมเทศนาในลักษณะการทำนาในรูปแบบของพระพุทธเจ้ากับการทำนาโดยทั่วไปเป็นพระสูตรที่แสดงถึงพระปรีชาญาณของพระพุทธเจ้าที่ทรงพิจารณาหัวข้อธรรมที่ทรงแสดงให้เหมาะสมกับผู้ฟังเป็นหลัก กสิการทวาชพราหมณ์ได้บรรพชาอุปสมบทในสำนักของพระผู้มีพระภาค หลังจากอุปสมบทแล้วไม่นานท่านพระภราทวาชะจากไปอยู่ผู้เดียวไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจ ไม่นานนักก็ทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์ยอดเยี่ยมอัน

เป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์ ที่ถูกลบออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการด้วย ปัญญาอันยิ่งเอง เข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน ได้รู้ชัดว่าชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป จึงเป็นอันว่าท่านพระภาวนาโกศลได้เป็นพระอรหันตองค์หนึ่งในบรรดาพระอรหันต์ทั้งหลาย

อย่างไรก็ตาม สารสำคัญที่ผู้เขียนได้วิเคราะห์คือ พระองค์มีเหตุผลและความจำเป็นอะไรที่กล่าวอย่างนั้น ทั้งที่พระองค์จะตรัสหลักธรรมอะไรก็ได้สำหรับการประกาศและเผยแผ่พระพุทธศาสนา ผู้เขียนจำเป็นต้องหาความหมายของคำว่าอาชีพรำนาเพื่อให้เกิดการวิเคราะห์การเปรียบเทียบคุณสมบัติและน่าสนใจ

1. อาชีพรำนาที่ปรากฏในกสิการทวาชสูตร

อาชีพรำนา หมายถึง วิธีชีวิตการเลี้ยงชีพ ของกสิการทวาชพราหมณ์มีลักษณะและองค์ประกอบดังนี้คือ เมล็ดพันธุ์ข้าว ฝนและน้ำ แอกละ ไถ เชือก ฆาลประทัก การคายหญ้า ความประณีตเรียบร้อย เปรียบเทียบกับหลักพุทธธรรมของพระผู้มีพระภาค สมมติขึ้นเพื่อเป็นอุบาย โดยวิธีอุปมาอุปไมยการประกอบอาชีพรำนาเข้ากับแนวทางปฏิบัติของพระองค์มีวัตถุประสงค์เพื่อบ่งชี้กสิการทวาชพราหมณ์เข้าหาหลักพุทธธรรมของพระองค์ (พระไตรปิฎกภาษาไทย, 2539 : 1656)

ความหมายของอาชีพรำนาดังกล่าว นิยามเฉพาะศัพท์และเนื้อหาที่ปรากฏในกสิการทวาชสูตรเท่านั้น ไม่ได้ใช้ความหมายตามคำนิยามจากแหล่งอื่น เพื่อให้คำนิยามตรงกับหลักพุทธธรรมที่พระผู้มีพระภาคได้ตรัสไว้เพื่อเปรียบเทียบระหว่างองค์ประกอบของอาชีพรำนา กับองค์ประกอบของการปฏิบัติตามหลักพุทธธรรมในพระพุทธศาสนา

2. หลักธรรมที่ปรากฏในกสิการทวาชสูตร

ศรัทธา พระองค์ทรงยกขึ้นแสดงเพื่อเปรียบเทียบกับเมล็ดพันธุ์ข้าว ความเพียร พระองค์ทรงยกขึ้นแสดงเพื่อเปรียบเทียบกับ ฝนและน้ำ ปัญญาพระองค์ทรงยกขึ้นแสดงเพื่อเปรียบเทียบกับ แอกละ ไถ หิริพระองค์ทรงยกขึ้นแสดงเพื่อเปรียบเทียบกับ ไถ ใจพระองค์ทรงยกขึ้นแสดงเพื่อเปรียบเทียบกับ เชือก สติพระองค์ทรงยกขึ้นแสดงเพื่อเปรียบเทียบกับ ฆาลประทัก คัมภีร์ครองกายพระองค์ทรงยกขึ้นแสดงเพื่อเปรียบเทียบกับ การล้อมรั้ว (พระไตรปิฎกภาษาไทย, 2539 : 2210)

คำสัตย์พระองค์ทรงยกขึ้นแสดงเพื่อเปรียบเทียบกับ การคายหญ้า โสรจ์จะ
พระองค์ทรงยกขึ้นแสดงเพื่อเปรียบเทียบกับ ความประณีตเรียบร้อย (พระไตรปิฎกภาษาไทย
, 2539 : 1642)

การเปรียบเทียบระหว่างหลักปฏิบัติในพระพุทธศาสนากับอาชีพทำนานั้น เป็น
กรณีศึกษาหนึ่งในหลายๆ พระสูตร ที่เป็นกรณีศึกษาล้ำๆ กันกับอีกหลายพระสูตรใน
พระพุทธศาสนา เพื่อให้เห็นภาพที่ชัดเจนสำหรับความสัมพันธ์ระหว่างอาชีพทำนาหลัก
ปฏิบัติในพระพุทธศาสนา ต้องทำความเข้าใจหลักธรรมที่ปรากฏในกสิการทวาชสูตรก่อน

ศรัทธา ที่พระผู้มีพระภาคทรงยกขึ้นแสดงกับกสิการทวาชพราหมณ์นี้พระองค์
หมายถึงผู้ที่มีความเชื่อในเรื่องของทาน ผลของการบริจาคทาน พระองค์ทรงเปรียบเทียบกับ
บุคคลที่หว่านเมล็ดพืชลงในนาชั้นดีแม้ในพระสูตรอื่นก็ปรากฏ เช่น สารัฐสูตร (พระไตรปิฎก
ภาษาไทย, 2539 : 1662) ที่เหล่าเทวดาทรงยกขึ้นเป็นสุภาวชิต ก็มีปรากฏให้เห็นเช่นกัน

ความเพียร ที่พระผู้มีพระภาคทรงยกขึ้นแสดงกับกสิการทวาชพราหมณ์นี้พระองค์
หมายถึง บุคคลผู้มีความเพียรพยายามเพื่อแสวงหาปัญญา พระองค์ทรงเปรียบเทียบกับ
น้ำฝนที่ตกลงในนาข้าวแล้วทำให้ข้าวอุดมสมบูรณ์มีหลักฐานที่ปรากฏชัดใน “..สัตตกัมพ
ชาดก..”(พระไตรปิฎกภาษาไทย, 2539 : 1662) เพื่อยืนยันว่าพระองค์ทรงใช้หลักการนี้
เปรียบเทียบเพื่อชี้ให้เห็นว่าน้ำฝนก็เหมือนความเพียรของผู้ปฏิบัตินั่นเอง

ปัญญา ที่พระผู้มีพระภาคทรงยกขึ้นแสดงกับกสิการทวาชพราหมณ์นี้พระองค์
หมายถึง “..วิปัสสนาและปัญญา 2 อย่าง ใน 2 อย่างนั้น แยกเป็นที่อาศัยของไถ ข้างหน้าติด
ด้วยงอนไถ เป็นที่อาศัยของเชือก ช่วยให้ไถงานเดินไปพร้อมกัน ฉะนั้น ปัญญาก็ฉันทัน..”
(พระไตรปิฎกภาษาไทย, 2539 : 1667)

หิริที่พระผู้มีพระภาคทรงยกขึ้นแสดงกับกสิการทวาชพราหมณ์นี้พระองค์หมายถึง
การละอายต่อบาปธรรม อุกุศลธรรม ทั้งหลาย แม้โอดตปปะที่ไม่ประกอบด้วยหิรินั้น ก็เป็น
อันทำนาระบุงแล้วด้วยหิริศัพท์นั้น คำว่า เป็นงอนไถ ได้แก่ ท่อนไม้สำหรับทรงตัวแอกและไถ
เหมือนอย่างว่า งอนไถของพราหมณ์ย่อมทรงไว้ซึ่งแอกและไถ ฉันทัน แม้หิริของพระผู้มีพระ
ภาคก็ฉันทันนั้น ย่อมทรงไว้ซึ่งแอกและไถกล่าวคือโลกียปัญญาและโลกุตตรปัญญา
(พระไตรปิฎกภาษาไทย, 2539 : 1645)

ใจ ที่พระผู้มีพระภาคทรงยกขึ้นแสดงกับกสิการทวาชพราหมณ์นี้พระองค์หมายถึง
สภาพความรู้ที่พระองค์ทรงมุ่งอธิบายถึงเรื่องของสมาธิคือ “..สมาธิของพระผู้มีพระภาค ย่อม

ผู้กรรมคือหิริปัญญาและวิริยะเหล่านั้นทั้งหมดไว้ในอารมณ์เดียวกัน โดยสภาวะคือไม่ขัดส่าย ให้ปฏิบัติในหน้าที่ของตน ด้วยเหตุนี้ จึงตรัสว่า ใจเป็นเชือก..” (พระไตรปิฎกภาษาไทย, 2539 : 1502)

สติที่พระผู้มีพระภาคทรงยกขึ้นแสดงกับกสิการทวาชพราหมณ์นี้พระองค์หมายถึง “..การค้นหาคติของกุศลธรรมทั้งหลาย หรือทำให้ปรากฏในอารมณ์ย่อมรักษาใดคือปัญญา เปรียบเหมือนผาลรักษาไถ และไปข้างหน้าไถนั้น ด้วยเหตุนี้แล สตินั้นท่านจึงกล่าวว่าเป็น เครื่องรักษา ดุจในประโยคเป็นต้นว่า อยู่ด้วยใจที่รักษาด้วยสติ..” (พระไตรปิฎกภาษาไทย, 2539 : 1503)

คัมครองกาย ที่พระผู้มีพระภาคทรงยกขึ้นแสดงกับกสิการทวาชพราหมณ์นี้ พระองค์หมายถึง รื้อที่คัมครองกาย วาจา ของพระองค์เอง “...หว่านพืชแล้ว ล้อมด้วยรั้ว หนาม รื้อต้นไม้หรือกำแพง เพื่อรักษาข้าวกล้า ด้วยการล้อมรั้วนั้น ผุ่โค กระบือและเนื้อ ทั้งหลาย เข้าไปไม่ได้แย่งกินข้าวกล้าไม่ได้ฉินใดตกคต ก็ฉินนั้น หว่านพืชคือศรัทธาเป็นอัน มากแล้ว ล้อมรั้ว 3 ชั้น ได้แก่ คัมครองกาย วาจา และควบคุมอาหาร เพื่อรักษากุศลธรรม นานาประการ ด้วยการล้อมรั้วนั้นผุ่โค กระบือและเนื้อกล่าวคืออกุศลธรรมมีรากเป็นต้น เข้าไปไม่ได้แย่งข้าวกล้าคือกุศลนานาประการของเราไปไม่ได้..” (พระไตรปิฎกภาษาไทย, 2539 : 1504)

คำสัตย์ที่พระผู้มีพระภาคทรงยกขึ้นแสดงกับกสิการทวาชพราหมณ์นี้พระองค์ ทรงเปรียบเทียบกับ การ คำสั่งของกสิการทวาชพราหมณ์คือ “..การสั่งทาสหรือกรรมกรให้ ดายคือทำการตัด เกี่ยว ถอนหญ้าทั้งหลาย ด้วยคำว่า จงดายหญ้าทั้งหลาย ฉินใด เราก็จินนั้น ใช้สัจจะดายหญ้า..” (พระไตรปิฎกภาษาไทย, 2539 : 1505)

โสรัจจะ ที่พระผู้มีพระภาคทรงยกขึ้นแสดงกับกสิการทวาชพราหมณ์นี้พระองค์ หมายถึงการปลดเปลื้องของกสิการทวาชพราหมณ์นั้น ย่อมไม่เป็นการปลดเปลื้องเลย เพราะ ต้องประกอบอีกในเวลาเย็น ในวันรุ่งขึ้น หรือในปีหน้า ฉินใด “..การปลดเปลื้องของเราหา เป็นฉินนั้นไม่ เพราะขึ้นชื่อว่าปลดเปลื้องในระหว่างของเราหาไม่ จริงอยู่ เราเทียมโค งานคือวิริยะที่ใดคือปัญญา จำเดิมแต่ครั้งพระทศพลพระนามว่าที่ปึงกรแล้วไถเป็นการใหญ่ สิ้น 4 อสงไขย 100,000 กัป ก็ยังไม่พ้น ตราบเท่าที่ยังไม่บรรลุสมมาสัมโพธิญาณ แต่เมื่อใด เราใช้เวลาทั้งหมดนั่งเหนือปราศรัยบัลลังก์ โคนโพธิพฤกษ์อรหัตผลที่มีคุณทั้งปวงเป็น

บริวารจึงเกิดขึ้น เมื่อนั้น เราปล่อยวางอรรถาธิบายนั้นด้วยการระงับความขวนขวายทุกอย่าง..”
(พระไตรปิฎกภาษาไทย, 2539 : 1506)

การเปรียบเทียบหลักพุทธธรรมกับอาชีพรำนา เป็นการชี้ให้เห็นถึงหน้าที่ และ ส่วนประกอบของอาชีพของแต่ละฝ่าย เมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งบกพร่องต่อหน้าที่หรืออุปกรณ์ เครื่องมือในการเลี้ยงชีพขาดตกบกพร่องไป กิจกรรมต่างๆ ก็ไม่สามารถที่จะสำเร็จลงได้ พระองค์พยายามชี้ให้กสิกรทวาทพราหมณ์เห็นว่า การตรัสรู้เข้าถึงหลักธรรมของพระองค์ ไม่ได้แตกต่างกับอาชีพของพราหมณ์เลย เพียงแต่มีการตีความที่แตกต่างกันเท่านั้นเอง

จากการอุปมาอุปไมยศรัทธาเหมือนพืชของพระพุทธเจ้า ผู้ศึกษาเห็นว่าเป็นการ เปรียบเทียบสิ่งที่เป็นนามธรรมเพื่อให้ผู้ฟังคำสอนได้พิจารณาและสามารถรับรู้ได้เป็นลักษณะ ของรูปธรรม เป็นการสอนที่พระองค์ทรงใช้บ่อยเพราะบุคคลในโลกนี้เป็นผู้มีปัญญาน้อยโดย ที่พระองค์ทรงใช้ลีลาการสอนในแบบสันตัสสนาทำให้ผู้ฟังเกิดความเข้าใจได้อย่างแจ่มแจ้ง เห็นจริงชนิดที่เข้าถึงเนื้อหาหลักธรรมอย่างแท้จริงพระพุทธเจ้าทรงใช้ลีลาการเทศน์แบบ สมာทพนาที่ทำให้ผู้ฟังเกิดความเห็นคล้อยตามในคำสอนกล่าวคือ ทรงชี้ให้กสิกรทวาท พราหมณ์ทรงเข้าใจว่าการที่ภิกษุในพระพุทธศาสนาจะได้มาซึ่งพระนิพพานนั้น จำเป็นจะต้อง อาศัยความเพียรเป็นอย่างยิ่ง เพราะความเพียรเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงให้การปฏิบัติธรรมเป็นไป อย่างสม่ำเสมอ ดังภาษิตว่า เมื่อบวชแล้วอาศัยความเพียรเครื่องเผากิเลสความเพียรที่ตั้งมั่น ความหมั่นประกอบ ความไม่ประมาทและอาศัยการใช้ความคิดอย่างถูกวิธี เป็นการแสดงให้เห็น พราหมณ์เห็นว่าพระองค์ก็มีความเพียรเป็นอุปกรณ์เหมือนกับชาวนา ที่มีฝนอันตกต้องตาม ฤดูกาลแล้วเป็นเครื่องยังความเจริญงอกงามแก่พืชพันธุ์ พุทธศาสนาก็มีความเพียรเป็นเครื่อง ยังให้ภิกษุเจริญงอกงามในธรรมและเข้าถึงพระนิพพานฉนั้น

สรุป

จากความหมายที่กล่าวมาสามารถสรุปได้ว่าปัญญา ความรู้ทั่ว ภาวะที่รู้ภาวะที่ ฉลาดภาวะที่รู้ละเอียด รู้อย่างชัดเจน รู้ตามสภาพความเป็นจริง เป็นธรรมที่คอยกำกับศรัทธา ไม่ให้หลงเชื่อมโนการที่พระพุทธเจ้าทรงอุปมาอุปไมยปัญญาเหมือนแอกและไถนั้น เป็น การเปรียบเทียบความเหมือนกันของสองสิ่ง ว่าปัญญาเป็นเครื่องกำกับศรัทธาเหมือนแอกที่ กำกับวัวและควาย โดยที่พระองค์ทรงใช้ลีลาในการเทศน์แบบสันตัสสนาเป็นรูปแบบกลวิธี การเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ทำให้ผู้ฟังเกิดความเข้าใจได้อย่างแจ่มแจ้งเห็นจริง โดยแสดงให้เห็น

กลีการทวาทพราหมณ์เข้าใจหลักของปัญญาย่อยขึ้นโดยชี้ให้เห็นปัญญาในลักษณะของการกำกับหรือควบคุม เป็นการแสดงให้เห็นในสิ่งที่ป็นรูปธรรมอันเห็นได้ยากเปรียบกับสิ่งที่ป็นนามธรรม ซึ่งพราหมณ์ผู้ที่กำลังเฝ้ามองเห็นชัดอยู่ในความเป็นเอกและเอนันตนเอง

การสอนแบบอุปมาอุปไมยในกลีการทวาทสูตร นั้นพระองค์ได้หยิบยกหลักธรรมต่างๆ เพื่อโปรดกลีการทวาทพราหมณ์ชี้แจงให้เห็นหลักปฏิบัติทั้งทางโลกและทางธรรมโดยพระองค์ได้ยกหัวข้อธรรมให้กลีการทวาทพราหมณ์ได้พิจารณาตาม ดังนี้คือศรัทธาที่พระองค์ได้ทรงยกขึ้นนั้นเปรียบเหมือนการรับรสคือ สมณะและวิปัสสนาโดยเติบโตขึ้นเพื่อรับความแก่กล้าแห่งธัญชาติคืออริยผล การมีศรัทธาที่อินทรียสังวรสนับสนุนแล้ว คือความงอกงาม ไม่เหี่ยวแห้งย่อมผลิตผลได้ปัญญานั้นเป็นอุปนิสัยแห่งธรรมทั้งหลายเพราะมีหิริเป็นประธาน ปัญญาจึงชื่อว่าอยู่ข้างหน้าคือเป็นหัวหน้าแห่งกุศลธรรมทั้งหลาย สมาย่อมผูกธรรมคือหิริปัญญาและวิริยะเหล่านั้นทั้งหมดไว้ในอารมณ์เดียวกัน โดยสภาวะคือไม่ขัดส่ายให้ปฏิบัติในหน้าที่ของตน สติป้องกันประพฤตินอโคจรกล่าวคือกามคุณ การหว่านพืชคือศรัทธาเป็นอันมากแล้ว ล้อมรั้ว 3 ชั้น ได้แก่ คัมภีรกาย วาจา เพื่อรักษากุศลธรรมนานาประการ เพราะอกุศลธรรมมีรากะเป็นต้น เข้าไปไม่ได้ส่วนการตายหว่านนั้น อุปมาเพราะการกล่าวคลาดเคลื่อนที่ประทุษร้าย ข้าวกล้าคือกุศล ต้องตายหว่านด้วยคำสัตย์คือ สัจจะพระองค์ทรงอุปมาว่าเราเทียมโคงานคือวิริยะที่ไถคือปัญญาเมื่อกลีการทวาทพราหมณ์ได้ฟังคำอุปมาอุปไมยจากคำตรัสของพระองค์และได้น้อมจิตไปตามกระแสหลักธรรม เป็นผู้เข้าถึงสรณะตลอดชีวิต หลักธรรมที่ปรากฏในกลีการทวาทสูตร เมื่อเปรียบเทียบกับพระสูตรอื่นๆ จะพบว่าพระผู้มีพระภาค พระองค์ทรงหยิบยกหลักธรรมที่เป็นหลักธรรมเหล่านี้ไปโปรดพุทธบริษัทอื่น แต่มีข้อสังเกตอย่างหนึ่งคือเมื่อพระองค์เอาไปโปรดใครก็ตาม สิ่งหนึ่งที่พระองค์จะทรงหยิบยกเพื่ออุปมาอุปไมยกับหลักธรรมของพระองค์ก็คือ สิ่งเหล่านั้นจะต้องเป็นเรื่องใกล้ตัวมากที่สุด เช่น อาชีพ พฤติกรรม จิตนิสัยสิ่งแวดล้อมในยุคนั้น

เอกสารอ้างอิง

- พระไตรปิฎกภาษาไทย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2539). *โอที่ภายใต้วัฒนธรรมแห่งปัญญา (ศาสนากับยุคโลกาภิวัตน์)*. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม.

- พระบุญโชค ชยธมโม. (2547). ศึกษารูปแบบและวิธีการเทศนาของพระสงฆ์ไทยในปัจจุบัน. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), (2559). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. (พิมพ์ครั้งที่ 34) .กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธัมม.
- พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูรธมมจิตฺโต). (2539). พระพุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์ พระเมธีธรรมาภรณ์เทศนา เล่มที่11. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: มุลนิธิพุทธธรรม.
- เสถียรพงษ์ วรรณปก. (2540). พุทธวิธีสอนจากพระไตรปิฎก. กรุงเทพมหานคร: เพชรรุ่งการพิมพ์จำกัด.
- แสง จันทร์งาม. (2511). พุทธศาสนากับสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- เอื้อน เล่งเจริญ. (2537). โลกทรรศน์ในพระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์โอเอสพริ้นติ้งเฮาส์.